

Pratarmė

Loreta Vaicekauskienė

Šiame teminiame „Taikomosios kalbotyros“ žurnalo 2013-2014 (3) numeryje publikuojami naujausi vieno lietuvių kalbos skolintos leksikos sluoksnio – vadinamųjų naujųjų skolinių – tyrimai iš kelių disciplinų perspektyvos – sociolingvistikos, morfologijos, leksikografijos ir terminologijos. Naujaisiais skoliniais laikomi maždaug nuo Nepriklausomybės pradžios į lietuvių kalbą atėję įvairių kalbų kilmės žodžiai ar jų kamienų vediniai su lietuviškomis morfemomis, formaliai žiūrint, tie, kurie iki tol nebuvo įtraukti į tarptautinių žodžių žodynus, pirmiausia, į paskutinį sovietmečiu išleistą „Tarptautinių žodžių žodyną“ (1985). Beveik visų straipsnių pagrindinis empirinis pagrindas – tęstinė Lietuvių kalbos instituto *Naujųjų skolinių duomenų bazė* (toliau – NSDB) – specialiai suprogramuotas įrankis, teikiantis duomenų apie įvairiuose lietuvių kalbos rašytiniuose šaltiniuose paskutinius keliolika metų vartotus naujuosius skolinius.

Tiesioginiai (žmonėms bendraujant) ar netiesioginiai (per rašytinius šaltinius vykstantys) kalbų kontaktai yra integrali kultūrų kontaktų dalis. Jie skatina kalbos faktų skolinimąsi ir taip skolinti žodžiai tampa kultūros kaitos kalbiniais žymikliais. Kartu skoliniai teikia vertingų faktų besiskolinančios kalbos struktūros tyrimams. Nors tautinio nacionalumo ideologija grindžiamose kultūrose svetimi elementai neretai vertinami kaip žalingi kalbai ar apskritai tautinei tapatybei, iš tiesų jie dažniausiai įsilieja į esamų kalbos paradigmų sistemą ir imami vartoti pagal priimančiosios kalbos taisykles. Tai universalus, nuo kalbos prigimties neatsiejamas ir iš esmės su kalbos funkcionalumu ir funkcionavimo perspektyvomis susijęs polinkis, todėl tiriant, kiek konkreči kalba yra atvira skolinimams, neabejotinai praturtinamas žinojimas apie tą kalbą. Palyginti su tuo, kaip dažnai ir aistringai per pastaruosius porą dešimtmečių Lietuvos viešojoje erdvėje išsakoma nuogąstavimų dėl globaliųjų kalbų kontaktų keliamos grėsmės lietuvių kalbos grynumui ir išlikimui, stebina, kaip vis dar palyginti nedaug ši sritis tiriama moksliniais instrumentais. Tarp lietuviškų publikacijų iki šiol vyrauja normatyvinio pobūdžio darbai. Šiuo teminiu žurnalo numeriu siekiama papildyti šiuolaikinės lietuvių kalbos skolinių tyrimus.

Žurnale teikiamuose straipsniuose pasirinktinai įvairiais pjūviais naudotasi beveik 1 700 straipsnių rengimo metu NSDB buvusių antraštinių žodžių (naujųjų skolinių ir jų kamienų vedinių) ir per 6 000 vartosenos iliustracijų. Aptariama, kaip kinta skolinių semantinė struktūra palyginti su ta, kuri būdinga skolinančiajai kalbai, kokią informaciją apie skolinius turėtų pateikti „Bendrinės lietuvių kalbos žodynas“ (žr. [apie skolinius *barbekiu* ir *grilis*](#)), terminologiniu ir norminamuoju atžvilgiu nagrinėjami per lokalizuojamus ES dokumentų vertimus į lietuvių administracinę kalbą ateinantys nauji tarptautiniai žodžiai (žr. [Rasuolės Vladarskienės straipsni](#)), remiantis reklamos teorija ir skolinimosi priežasčių modeliais aptariamos naujųjų skolinių funkcijos lietuviškų reklamų tekstuose (žr. [Laimos Nevinskaitės straipsni](#)). Atskirai analizuojama

veiksmazodinių skolinių grupė – jų adaptavimas ir tiesioginė ar netiesioginė daryba iš skolintų kamienų leidžia kalbėti apie lietuvių kalbos priesagų distribuciją ir produktyvumą (žr. [Jurgio Pakerio straipsnį](#)). Kai kurių autorių tekstuose NSDB empirija papildyta kitų duomenynų ar pačių tyrėjų rinkta medžiaga. Daugiau apie NSDB šaltinius ir skolinių aprašo principus, taip pat apie bendrąsias naujų skolinių, jų vartosenos charakteristikas žr. įvadiniame Loretos Vaicekauskienės straipsnyje.

2014 m. šis teminis numeris papildytas dar pora straipsnių. Loreta Vaicekauskienė, Ineta Dabašinskienė ir Laura Kamandulytė-Merfeldienė pristato tyrimą apie tai, kokie produktyvumo modeliai išryškėja integruojant naujuosius skolintus daiktavardžius ir būdvardžius į lietuvių kalbą su lietuviškomis priesagomis ir galūnėmis. Be NSDB, tyrime naudoti Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno duomenys (žr. <http://donelaitis.vdu.lt/sakytines-kalbos-tekstynas/index.php>). Laimos Nevinskaitės straipsnyje aptariami nelietuviški teksto elementai Lietuvos žurnalų reklamose, publikuotose 1993–2013 metais. Su kitais šio numerio tyrimais jį sieja daugiakalbiškumo ir anglų kalbos panaudojimo lietuviškuose tekstuose klausimas.

Nuo 2014 m. internetinę NSDB versiją, papildytą pirmųjų Nepriklausomybės pradžios metų rašytinės kalbos duomenimis ir kasmet atšviežinamą naujausiais vartosenos faktais, galima rasti Lietuvių kalbos instituto Sociolingvistikos skyriaus tyrimų svetainėje adresu <http://nsdb.sociolingvistika.lt>.